

Asia: HE 135/2021 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi arpajaislain muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi

Finnwatch kiittää mahdollisuudesta lausua hallituksen esityksestä laiksi arpajaislain muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi.

Esityksen tavoitteeksi mainitaan rahapelaamisesta aiheutuvien taloudellisten, sosiaalisten ja terveydellisten haittojen ehkäiseminen ja vähentäminen. Käytännössä tämä tarkoittaa muun muassa sitä, että arpajaislakiin lisättäisiin säännökset Veikkaus Oy:n rahapelien pelaamiseksi edellytettävästä pakollisesta tunnistautumisesta. Sosiaali- ja terveysministeriölle ja Terveiden ja hyvinvoinninlaitokselle säädettäisiin tiedonsaantioikeus Veikkaus Oy:n tietoihin, ml. välttämättömät henkilötiedot, jotka ovat rahapelien haitallisuuden arviointia sekä haittojen ehkäisyn ja hoidon kehittämisen kannalta välttämättömiä. Lisäksi arpajaislaissa säädettäisiin myös muun muassa arpajaislain sääntelyn ulkopuolisen rahapelitarjonnan saavutettavuuden rajoittamiseksi maksuliikenne-estoista, jotka kohdistettaisiin rahapelejä arpajaislain vastaisesti markkinoiviin rahapeliyhtiöihin.

Finnwatch pitää HE:n tavoitetta kannattavana ja kansainvälisten yritys vastuuperiaatteiden mukaisena. Kansainvälisten yritys vastuuperiaatteiden mukaan kaikkien yritysten tulee kunnioittaa ihmisoikeuksia, ml. oikeus terveyteen. Tämä tarkoittaa muun muassa sitä, että niiden tulee puuttua haitallisiin ihmisoikeusvaikutuksiin, joihin ne voivat olla osallisina. Haitalliset ihmisoikeusvaikutukset ovat vaikutuksia, jotka poistavat yksilöltä mahdollisuuden nauttia omista ihmisoikeuksistaan tai heikentävät sitä.

Finnwatch ei ole rahapelaamisesta aiheutuvien taloudellisten, sosiaalisten ja terveydellisten haittavaikutusten asiantuntija. Finnwatch kuitenkin panee huolestuneena merkille, että ainakin Terveiden ja hyvinvoinninlaitos on HE:n luonnoksesta antamassaan lausunnossa todennut, että siihen sisältyy toimenpiteitä, joihin sisältyy riski pelihaittojen lisääntymisestä. Haittojen lisääntyminen olisi ilmeisessä ristiriidassa HE:n tavoitteiden kanssa.

HE:n mukaan osa rahapelihaittojen ehkäisemistä ja vähentämistä edistävästä toimijoista piti lausuntokierroksella yhtenä HE:n luonnoksen selkeänä puutteena sitä, että siinä ei ehdotettu luopumista niin sanotusta raha-automaattien hajasijoitusjärjestelmästä ja raha-automaattien siirtämisestä arkisista ympäristöistä erillisiin pelipaikkoihin. Lausuntopalautteesta huolimatta HE:ssä ei edelleenkään esitetä hajasijoitusjärjestelmästä luopumista. Päätökselle ei esitetä perusteita. Sen sijaan lakiin ehdotetaan lisättäväksi säännökset raha-automaattien sijoittelusta siten, että sijoittelusta aiheutuvat taloudelliset, sosiaaliset ja terveydelliset haitat olisivat mahdollisimman vähäisiä, ja tähän liittyvästä Veikkausta ja raha-automaattien pelipisteen haltijoita koskevasta niin sanotusta omavalvonnasta. Esityksen mukaan niiden olisi laadittava omavalvontasuunnitelmat, joissa niiden tulisi kuvata laissa säädetyt velvoitteet, niiden käytännön toteuttamiseen liittyvät riskit, miten velvoitteiden noudattamista seurataan ja miten havaitut puutteellisuudet korjataan.

Finnwatch katsoo, että Veikkauksen velvollisuus laatia omavalvontasuunnitelma tulee ulottaa kattamaan laajasti sen tuotteiden loppukäytöstä pelaajille aiheutuvat taloudelliset, sosiaaliset ja terveydelliset riskit, ja muut Veikkauksen toimintaan (ml. sen tytäryhtiöt), tuotteisiin ja palveluihin mahdollisesti liittyvät ihmisoikeusriskit YK:n yritystoimintaa ja ihmisoikeuksia koskevien ohjaavien periaatteiden mukaisesti. Pelkkä yritysten omavalvonta ei kuitenkaan yleisesti ottaen ole riittävä tapa järjestää vastuullisuusvalvontaa. Valvonnan uskottavuuden vahvistamiseksi Veikkaus tulee mm. velvoittaa hyödyntämään ulkopuolista, riippumatonta asiantuntimusta ja tieteellistä tutkimustietoa rahapelihaittojen ehkäisemistä ja vähentämistä osana suunnitelmien laatimista ja toimeenpanoa. Lakiin tai sen perusteluihin tulisi harkita kirjattavaksi myös, että Veikkauksen tuotteiden loppukäytöstä tai muuten sen toimintaan, tuotteisiin tai palveluihin liittyvien ihmisoikeusriskien haittojen ehkäisemiselle ja vähentämiselle tulee asettaa läpinäkyvät tavoitteet ja indikaattorit. Tavoitteiden täyttämistä tulee seurata mm. omistajaohjauksen keinoin säännöllisesti. Valtiolla on YK-periaatteiden mukaisesti erityinen vastuu varmistaa, että niiden omistamissa yhtiöissä kunnioitetaan ihmisoikeuksia. Mikäli valtion omistaman yhtiön toiminnasta aiheutuu ihmisoikeusloukkauksia, on mahdollista, että valtion katsotaan silloin rikkoneen omia ihmisoikeusvelvoitteitaan.

Sen lisäksi, että Veikkauksen toiminnasta aiheutuviin haitallisiin vaikutuksiin puututaan täsmäsääntelyllä, Suomen tulee edistää aktiivisesti kunnianhimoista ihmisoikeuksia ja ympäristöä koskevaan asianmukaisen huolellisuuden velvoitteeseen perustuvaa yritys vastuulainsäädäntöä Euroopan unionissa. Yrityksillä on em. YK-periaatteiden nojalla vastuu noudattaa ihmisoikeuksia koskevaa huolellisuusvelvoitetta, mutta sitovien sääntöjen puuttuessa monet yritykset, ml. Veikkaus laiminlyövät tätä velvollisuutta. Aiemmin tänä vuonna julkaistussa valtioneuvoston tilaamassa vertailevassa SIHTI-selvityksessä¹ Veikkauksen ihmisoikeussuorituksen taso arvioitiin heikoksi. Vertailussa Veikkaus sai esimerkiksi 0 pistettä ihmisoikeusvastuun juurruttamista ja ihmisoikeushuolellisuusvelvoitetta koskevassa osiossa. Myös yrityksen ihmisoikeussitoutumista sekä valituskanavia ja korjaavia toimenpiteitä koskevissa vertailun osioissa Veikkauksen tulos jäi selvästi alle kaikkien tarkastelun kohteena olleiden suomalaisyritysten keskiarvon. Veikkauksen tulos oli myös selvästi huonompi kuin muiden tarkastelun kohteena olleiden kokonaan valtion omistamien yritysten tulos.

¹Tran-Nguyen, E., Halttula, S., Vormisto, J., et al., 2021, Selvitys suomalaisyritysten ihmisoikeussuorituksen tilasta, saatavilla osoitteesta https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162648/VNTEAS_2020_57.pdf?sequence=1&isAllowed=y

	A. Sitoutuminen (maks. 31%)	B. Ihmisoikeus- huolellisuus- velvoite (maks. 46 %)	C. Valitusmekanismit ja korjaavat toimenpiteet (maks. 23 %)	Kokonaistulos (maks. 100 %)
Veikkaus Oy	3,8	0	3,8	7,7
Valtion 100 % omistamat yritykset (n=6)	10,3	2,9	6,7	19,9
Kaikki (n=78)	12,5	7,1	7,6	27,2

Mikäli parhaillaan komission valmistelussa oleva yritysvastuulainsäädäntö ei etene riittävän nopeasti, Suomen tulee edetä asiassa kansallisesti. Yritysvastuulain tulee koskea mahdollisimman laajasti Euroopassa/Suomessa toimivia yrityksiä ja kattaa kaikki kansainvälisesti tunnustetut ihmisoikeudet ja yritysten koko arvoketju. Sen tulee myös edistää yritystoiminnasta aiheutuvien haitallisten vaikutusten uhrien oikeussuojaa ja sisältää mm. siviilioikeudelliset toimeenpanokeinot.

Lopuksi Finnwatch haluaa huomauttaa, että em. puutteet Veikkauksen ja muiden valtio-omisteisten yritysten SIHTI-vertailun tuloksissa osoittavat², että valtion omistajaohjauspolitiikan linjauksia ei ole viety aktiivisesti täytäntöön. Jo pääministeri Juha Sipilän hallituksen aikana laaditussa omistajapolitiisessa periaatepäätöksessä haluttiin “edistää vastuullista yritystoimintaa, koska se tukee yhtiöiden maineen rakentamista ja omistaja-arvon kasvua pitkällä aikavälillä”. Periaatepäätökseen oli tuolloin sisällytetty erillinen liite, joka keskittyi yhteiskuntavastuuseen. Liitteessä yrityksiltä odotettiin “yritysvastuun vahvaa integroimista liiketoimintaan sekä tavoitteellista yritysvastuun johtamista, mikä perustuu yritysten olennaisten asioiden tunnistamiseen”. Omistajapolitiisessa periaatepäätöksessä linjattiin myös, että “yritysten on huomioitava ihmisoikeudet vastuullisesti ja läpinäkyvästi sekä omassa toiminnassaan että alihankintaketjuissaan YK:n yrityksiä ja ihmisoikeuksia koskevien periaatteiden mukaisesti. Eri sidosryhmillä on oltava luotettava tapa tuoda yritysjohtoon tiedot mahdolliset ihmisoikeusloukkaukset.”³ Vastaavat kirjaukset löytyvät myös pääministeri Sanna Marinin

² Ks. myös Finnwatch, 2021, Myrkytetty kansa, saatavilla osoitteessa <https://finnwatch.org/fi/julkaisut/myrkytetty-kansa>

³ Tase töihin – Kasvua luovaa omistajapolitiikkaa, 2016, saatavilla osoitteessa <https://vnk.fi/documents/10616/5661433/Valtion%20omistajapolitiikkaa%20koskeva%20periaatepäätös%202016>

hallituksen omistajapoliittisesta periaatepäätöksestä.⁴ Valtion omistajaohjausta
yritysvastuukysymyksissä on syytä terävöittää.

⁴ Vaurautta vastuullisella omistajuudella, 2020, s. 9, saatavilla osoitteessa
https://vnk.fi/documents/10616/5661433/Valtioneuvoston%20omistajapoliittinen%20periaatepäätös_08042020.pdf/fde12e21-f85e-4ff8-f5c7-5110301944eb/Valtioneuvoston%20omistajapoliittinen%20periaatepäätös_08042020.pdf